

Maria Finogenow

Uniwersytet Łódzki

Poczucie własnej atrakcyjności a poczucie dobrostanu w okresie późnej dorosłości – moderująca rola płci

The Relationship Between Self-Rated Attractiveness and Well-Being in Late Adulthood – Gender as a Moderator

ABSTRACT: This study aimed to verify (i) the relationship between self-rated attractiveness and well-being among the elderly and assess the moderating role of gender, and to (ii) verify gender differences in self-rated attractiveness and well-being, and between actual self-rated attractiveness and its level at the age of 30. The study involved 140 participants aged 60–74 (74 women and 66 men) who completed a set of questionnaires. Elderly women perceived themselves as less attractive as a partner, less attractive financially, and more intellectually efficient than elderly men. Self-rated attractiveness was higher actually than at the age of 30. Some aspects of self-rated attractiveness were related to well-being of the elderly. Gender was found to moderate the relationships between: physical attractiveness and sadness or negative emotions, interpersonal attractiveness and shame or negative emotions, professional attractiveness and love – the relations were significant among women, for men remained insignificant.

KEYWORDS: Old age, double standard of aging, self-rated attractiveness, well-being, gender.

STRESZCZENIE: Celem badania było sprawdzenie zależności między poczuciem własnej atrakcyjności a poczuciem dobrostanu osób starszych, a także sprawdzenie, czy płeć pełni rolę moderatora tego związku. Ponadto sprawdzano różnice płciowe w poziomie analizowanych zmiennych oraz różnice między aktualną a retrospektywną (w wieku 30 lat) oceną własnej atrakcyjności. W badaniu udział wzięło 140 osób w wieku 60–74 lat (74 kobiety i 66 mężczyzn), które wypełniły zestaw kwestionariuszy. Starsze kobiety postrzegały się jako mniej atrakcyjne partnersko, mniej atrakcyjne finansowo i bardziej sprawne intelektualnie niż starsi mężczyźni. Aktualna ocena własnej atrakcyjności była istotnie wyższa od oceny retrospektywnej. Niektóre

aspekty poczucia własnej atrakcyjności wiązały się istotnie z poczuciem dobrostanu osób starszych. Płeć pełniła rolę moderatora w związkach pomiędzy: fizyczną atrakcyjnością a smutkiem i emocjami negatywnymi, interpersonalną atrakcyjnością a wstydem i emocjami negatywnymi, zawodową atrakcyjnością a miłością – związki te były istotne w grupie kobiet, natomiast wśród mężczyzn były nieistotne.

SŁOWA KLUCZOWE: Starość, podwójny standard starzenia się, poczucie atrakcyjności, poczucie dobrostanu, płeć.

Wprowadzenie

Starość, nazywana też w literaturze okresem późnej dorosłości, jest jednym z najdłuższych trwających okresów w rozwoju człowieka. Charakteryzuje się licznymi zmianami, które mają charakter wielowymiarowy i wielokierunkowy. Mimo iż badacze zajmujący się starością podkreślają, że część tych zmian ma charakter progresywny (np. Finogenow 2013, s. 95, 98–101; Straś-Romanowska 2000, s. 266–280), doniesienia z badań często skoncentrowane są na zmianach o charakterze regresywnym. Wiążą się one z doświadczaniem licznych strat lub kosztów starzenia się, które dotyczą zarówno sfery biologicznej (np. utrata sprawności fizycznej, zmiana wyglądu), psychicznej (np. obniżenie sprawności intelektualnej), jak i społecznej (np. wycofanie z aktywności zawodowej, utrata osób bliskich) (por. Finogenow 2013, s. 95–98) i niejednokrotnie wpływają na stereotypowy wizerunek osób starszych (Finogenow i in. 2016, s. 44–46).

Choć zmiany związane z procesami starzenia się dotyczą różnych sfer, jednym z najczęstszych kryteriów przyporządkowywania danej osoby do populacji osób starych jest jej wygląd fizyczny i zewnętrzne oznaki starzenia się (Calasanti 2005, s. 10). Wraz z ich pojawianiem się, spada też atrakcyjność przypisywana osobom starzejącym się. Twarze osób starszych oceniane są zwykle jako mniej atrakcyjne w porównaniu do twarzy osób młodych (Ebner i in. 2018, s. 9; Kwart i in. 2012, s. 929), a twarze nieatrakcyjne oceniane są jako starsze w porównaniu do twarzy atrakcyjnych osób w podobnym wieku (Kwart i in. 2012, s. 930).

W literaturze podkreśla się jednak, że znaczenie tych fizycznych zmian może być inne dla starzejących się kobiet i mężczyzn. Zróznicowany ze względu na płeć standard starzenia się, nazywany w literaturze „podwójnym standardem związanym ze starzeniem” (ang. *double standard of aging*) (Calasanti 2005, s. 10; Chonody, Teater 2016, s. 113–114; Hatch 2005, s. 19; Narayan 2008, s. 783; Niewiedział 2014, s. 268; Sontag 1972, s. 29–38) zakłada, że starość postrzegana jest bardziej pozytywnie u mężczyzn niż u kobiet, szczególnie w obszarze fizycznych, zewnętrznych oznak starzenia się.

Mężczyźni starzejąc się, zyskują coraz więcej powagi, a pojawiające się u nich zmiany, np. siwiejące włosy, spostrzegane są jako oznaki statusu i ta-

jemniczości (Chonody, Teater 2015, s. 113). Oceniani są przez pryzmat osiągnięć, kompetencji, pozycji społeczno-ekonomicznej oraz sytuacji materialnej (Niewiedział 2014, s. 268). Mimo upływających lat niejednokrotnie nadal są oceniani jako atrakcyjni seksualnie. W przypadku kobiet zmiany fizyczne związane ze starzeniem się, znacznie wcześniej zaczynają być oceniane negatywnie (Ebner i in. 2018, s. 9–15). Ponadto kobiety postrzegane są jako stare zdecydowanie szybciej niż mężczyźni (Calasanti 2005, s. 10). Równocześnie starzejąc się doświadczają licznych nacisków na utrzymanie fizycznej atrakcyjności (Dziuban 2010, s. 143). Badania pokazują także, że kobiety doświadczają wyższego niż mężczyźni lęku przed starością (Hatch 2005, s. 21–23), większego niepokoju związanego ze zmianami fizycznymi (Chonody, Teater 2015, s. 117; Muise, Desmarais 2010, s. 130–135) oraz wyższego poziomu ageizmu (Hatch 2005, s. 21–23).

W literaturze odnaleźć można liczne wyniki badań wskazujące na różne korzyści społeczne i psychologiczne związane z atrakcyjnością. Osoby atrakcyjne w porównaniu z osobami mniej atrakcyjnymi otrzymują więcej uwagi i pomocy od innych, mają więcej pozytywnych interakcji społecznych, osiągają większe sukcesy zawodowe, częściej umawiają się na randki, mają więcej doświadczeń seksualnych, są bardziej popularne, cieszą się lepszym zdrowiem fizycznym i społecznym (por. metaanaliza Langlois i in. 2000, s. 401–408). Co raz więcej wyników badań wskazuje jednak, że siła tego związku może zależeć od innych czynników, np. kontekstu społecznego (np. Plaut i in. 2009, s. 623) bądź płci (np. Anýžová, Matějů 2018, s. 9–10).

Większość badań, w których analizowane są związki między atrakcyjnością a różnymi wymiarami dobrostanu prowadzona jest z udziałem osób w okresie wczesnej lub średniej dorosłości. Ponadto ogranicza się głównie do atrakcyjności fizycznej, często ocenianej przez innych (por. Kite i in. 2005, s. 246, 251). Zmiany związane z procesami starzenia się, jak również podwójny standard starzenia się sugerują jednak, że spadek atrakcyjności następujący wraz z wiekiem nie dotyczy tylko sfery fizycznej, ale dotyczyć może innych obszarów funkcjonowania, np. atrakcyjności interpersonalnej, materialnej, zawodowej. Jej obniżenie może natomiast skutkować niższym poczuciem dobrostanu w tym okresie życia.

Cel badania

Głównym celem badania było sprawdzenie czy istnieje związek między poczuciem atrakcyjności a poczuciem dobrostanu osób starszych oraz czy płeć pełni rolę moderatora tego związku. Ponadto badania miały zweryfikować róż-

nice między kobietami a mężczyznami w zakresie poczucia własnej atrakcyjności i poczucia dobrostanu oraz sprawdzić, czy deklarowana przez osoby starsze ocena własnej atrakcyjności różni się od retrospektywnej, gdy mieli około 30 lat.

Materiał i metoda

Badaniami objęto 140 osób w okresie późnej dorosłości, w wieku 60–74 lata ($M = 66,07$; $SD = 4,33$), mieszkających w województwie łódzkim. W badanej grupie nieznacznie przeważały kobiety: 74 K (53%) i 66 M (47%), co odzwierciedla proporcje płci w tej grupie wiekowej. Większość badanych miała wykształcenie zawodowe (52%) bądź średnie (21%). Szkołę podstawową ukończyło 12% badanych, a wyższym wykształceniem legitymowało się 15%, co odpowiada wskazywanemu przez GUS istotnie niższemu poziomowi wykształcenia u osób starszych w porównaniu z młodszym pokoleniem (GUS 2014, s. 9). Większość badanych (85%) była na emeryturze. W związku małżeńskim pozostawało 59% badanych. Pozostali to wdowcy/wdowy (ok. 20%), osoby rozwiedzione (ok. 8%), w związkach niesformalizowanych (ok. 9%), bądź samotne.

Do pomiaru poczucia własnej atrakcyjności wykorzystano *Skalę Poczucia Własnej Atrakcyjności* (Mandal, Zalewska 2010, s. 332). Skala pozwala na pomiar różnych aspektów atrakcyjności: fizycznej, intelektualnej, zawodowej, interpersonalnej, partnerskiej. Rzetelność skal określona współczynnikiem α -Cronbacha mieści się w przedziale 0,65–0,84. Do pomiaru poznawczego aspektu dobrostanu (satysfakcji z życia) wykorzystano *Skalę Satysfakcji z Życia* (SWLS) Dienera i współpracowników w polskiej adaptacji Juczyńskiego (2001, s. 134–143). Polska wersja cechuje się satysfakcjonującym wskaźnikiem zgodności wewnętrznej (α -Cronbacha = 0,81). Do pomiaru dobrostanu emocjonalnego wykorzystano *Skalę Emocje* opracowaną przez Wojciszke i Baryłę (2005, s. 31–47), która pozwala na pomiar częstotliwości doświadczania sześciu podstawowych emocji: radości, miłości, strachu, gniewu, wstydu, smutku oraz wyznaczenie ogólnego wskaźnika emocji negatywnych i pozytywnych. Rzetelność skal (α -Cronbacha) w zależności od skali mieści się w przedziale 0,76–0,88. Do pomiaru poczucia samotności (dobrostanu społecznego) wykorzystano *Skalę Samotności De Jong Gierveld* w polskiej adaptacji Grygiela i współpracowników (2012, s. 1–11). Rzetelność polskiej wersji skali jest satysfakcjonująca (α -Cronbacha = 0,89). Dodatkowo weryfikowano aktualną i retrospektywną (w wieku 30 lat) ocenę własnej atrakcyjności. W tym celu badani proszeni byli o ocenę, w jakim stopniu czują się atrakcyjni pod względem różnych cech i umiejętności na 7-stopniowej skali, a także jak oceniają siebie na tych samych wymiarach w wieku około 30 lat.

Wyniki

Na początku analizowano różnice między kobietami a mężczyznami w zakresie poczucia własnej atrakcyjności oraz poczucia dobrostanu. Uzyskane wyniki (tab. 1) wskazują na istotną różnicę jedynie w obszarze atrakcyjności partnerskiej – starsze kobiety uzyskały istotnie niższe wyniki niż starsi mężczyźni. W zakresie poczucia dobrostanu, kobiety uzyskały istotnie niższe wyniki w częstotliwości doświadczania radości oraz ogólnego wskaźnika emocji pozytywnych oraz wyższe wyniki w częstotliwości doświadczania strachu, smutku, wstydu oraz ogólnego wskaźnika emocji negatywnych. Pozostałe różnice okazały się nieistotne statystycznie.

Tabela 1. Różnice w poczuciu własnej atrakcyjności i poczuciu dobrostanu między kobietami a mężczyznami

		Kobiety		Mężczyźni		t	df	p
		M	SD	M	SD			
Poczucie atrakcyjności	fizycznej	16,20	3,82	16,91	4,44	-1,012	138	0,313
	interpersonalnej	20,27	3,72	19,49	3,79	1,236	138	0,219
	intelektualnej	18,14	3,45	17,87	3,83	0,417	138	0,678
	zawodowej	13,74	4,19	13,61	4,56	0,186	138	0,853
	partnerskiej	17,53	5,22	20,00	4,54	-2,972	138	0,003
Poczucie dobrostanu	radość	18,77	4,38	20,44	4,30	-2,268	138	0,025
	miłość	20,07	4,62	21,24	4,41	-1,534	138	0,127
	strach	16,19	5,03	12,35	3,52	5,176	138	<0,001
	gniew	14,34	3,72	13,42	3,75	1,446	138	0,151
	smutek	12,79	4,64	9,67	3,57	4,435	138	<0,001
	wstyd	12,22	4,03	10,62	3,53	2,477	138	<0,001
	emocje pozytywne	19,42	4,19	20,84	4,18	-2,006	138	0,047
	emocje negatywne	13,89	3,54	11,52	2,93	4,279	138	<0,001
	satysfakcja z życia	20,08	6,12	21,42	6,37	-1,269	138	0,206
poczucie samotności	23,85	7,88	24,24	7,08	-0,307	138	0,759	

Źródło: badania własne.

Aby zweryfikować różnice między aktualną a retrospektywną (w wieku 30 lat) oceną własnej atrakcyjności, a także by sprawdzić czy różnice te zależne są od płci badanych, zastosowano analizę wariancji w schemacie mieszanym: 2 (czas: aktualnie, w wieku 30 lat) x 2 (płeć: kobieta, mężczyzna). Pierwszy czynnik miał charakter wewnątrzobiektywny, drugi – międzyobiektywny.

We wszystkich analizowanych aspektach poczucia atrakcyjności istotny okazał się efekt główny czasu (tab. 2). Osoby starsze deklaryowały aktualnie

niższe poczucie własnej atrakcyjności w porównaniu z okresem, gdy miały około 30 lat w obszarze wizerunku fizycznego $F(1,138) = 124,265$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,47$, sprawności fizycznej $F(1,138) = 184,323$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,57$, zdolności i umiejętności $F(1,138) = 115,009$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,455$, sprawności intelektualnej $F(1,138) = 76,822$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,36$, sytuacji materialnej $F(1,138) = 35,684$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,21$, kompetencji zawodowych $F(1,138) = 112,308$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,45$, zdolności interpersonalnych $F(1,138) = 64,650$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,32$, towarzyskich $F(1,138) = 34,082$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,20$, cech jako partner(ka) $F(1,138) = 44,241$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,24$ oraz jako członek rodziny $F(1,138) = 23,268$; $p < 0,001$; $\eta_2^p = 0,14$. Efekty interakcyjne okazały się nieistotne. Oznacza to, że wykazane różnice w ocenie aktualnej i retrospektywnej atrakcyjności własnej kształtują się podobnie w grupie kobiet i w grupie mężczyzn.

Ponadto wykazano istotny efekt główny płci w zakresie oceny sprawności intelektualnej $F(1,138) = 5,242$; $p = 0,024$; $\eta_2^p = 0,04$ oraz atrakcyjności materialnej $F(1,138) = 5,430$; $p = 0,021$; $\eta_2^p = 0,04$. Porównania parami pokazały, że kobiety deklarują wyższe poczucie atrakcyjności w zakresie sprawności intelektualnej ($M = 5,61$; $SD = 1,12$) oraz niższą atrakcyjność finansową ($M = 4,54$; $SD = 1,43$) niż mężczyźni (odpowiednio: $M = 5,17$; $SD = 1,35$; $M = 4,95$; $SD = 1,19$).

Tabela 2. Różnice między aktualną a retrospektywną (w wieku 30 lat) oceną własnej atrakcyjności

Ocena własnej atrakcyjności	Aktualnie		W wieku 30 lat	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Wizerunek fizyczny	4,20	1,53	5,56	1,43
Sprawność fizyczna	4,13	1,55	5,78	1,26
Zdolności i umiejętności	4,73	1,30	5,79	1,18
Sprawność intelektualna	5,02	1,28	5,79	1,22
Pozycja materialna	4,31	1,39	5,16	1,29
Kompetencje zawodowe	4,10	1,43	5,45	1,15
Zdolności interpersonalne	5,12	1,45	5,88	1,06
Umiejętności towarzyskie	4,94	1,47	5,70	1,35
Jako partner w relacji intymnej	4,83	1,61	5,66	1,42
Jako członek rodziny	5,53	1,51	6,06	1,32

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone analizy korelacyjne (tab. 3) wskazują na istotne związki poczucia atrakcyjności z uwzględnionymi miarami dobrostanu osób starszych. Kierunek tych zależności zgodny jest z oczekiwaniami, natomiast ich siła zale-

ży od rodzaju atrakcyjności. Najwięcej istotnych związków wykazano w przypadku poczucia atrakcyjności intelektualnej (brak istotnej korelacji wykazano jedynie z częstotliwością doświadczania gniewu) oraz partnerskiej (jedyny brak istotnego współczynnika korelacji wykazano z częstotliwością doświadczania wstydu). Poczucie atrakcyjności fizycznej wiąże się z częstotliwością doświadczania radości, miłości, emocji pozytywnych, strachu, smutku, emocji negatywnych, a także z satysfakcją z życia i poczuciem samotności. W przypadku poczucia atrakcyjności interpersonalnej istotne związki wykazano z częstotliwością odczuwania radości, miłości, emocji pozytywnych, satysfakcją z życia oraz poczuciem samotności. Najmniej istotnych związków wykazano w przypadku poczucia atrakcyjności zawodowej.

Tabela 3. Współczynniki korelacji między poczuciem własnej atrakcyjności a wskaźnikami poczucia dobrostanu osób starszych

	Poczucie Własnej Atrakcyjności				
	fizycznej	interpersonalnej	intelektualnej	zawodowej	partnerskiej
Radość	0,50***	0,38***	0,30***	0,15 ^	0,65***
Miłość	0,43***	0,26**	0,28**	0,14 ^	0,62***
Strach	-0,30***	-0,06	-0,19*	-0,02	-0,33***
Gniew	-0,07	0,04	-0,17 ^	-0,06	-0,17*
Smutek	-0,30***	-0,13	-0,30***	-0,18*	-0,51***
Wstyd	-0,08	-0,11	-0,22*	-0,01	-0,13
Emocje pozytywne	0,49***	0,34***	0,31***	0,15 ^	0,67***
Emocje negatywne	-0,24**	-0,08	-0,27**	-0,08	-0,36***
Satysfakcja z życia	0,41***	0,24**	0,31***	0,28**	0,48***
Poczucie samotności	-0,39***	-0,53***	-0,34***	-0,25**	-0,43***

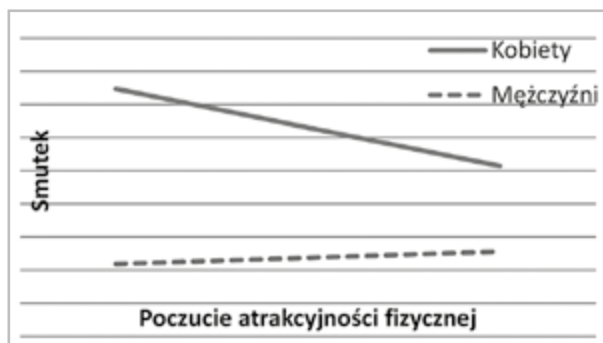
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; ^ tend. stat. $p < 0,1$.

Źródło: badania własne.

W kolejnym kroku analizy danych sprawdzono czy płeć pełni rolę moderatora relacji między poczuciem własnej atrakcyjności a poczuciem dobrostanu osób starszych. W tym celu przeprowadzono szereg analiz regresji ze składnikami interakcyjnymi, wykorzystując makroPROCESS Hayesa (2013). Poszczególne aspekty poczucia własnej wartości traktowane były jako zmienne niezależne, wskaźniki poczucia dobrostanu jako zmienne zależne, zaś płeć jako czynnik moderujący.

Istotne efekty interakcji wskazujące na moderującą rolę płci wystąpiły w przypadku pięciu testowanych modeli. Pierwszy z nich uwzględniający poczucie atrakcyjności fizycznej jako zmienną niezależną i smutek jako zmienną zależną był dobrze dopasowany do danych $F(3,136) = 13,964$; $p < 0,001$ (wykres 1).

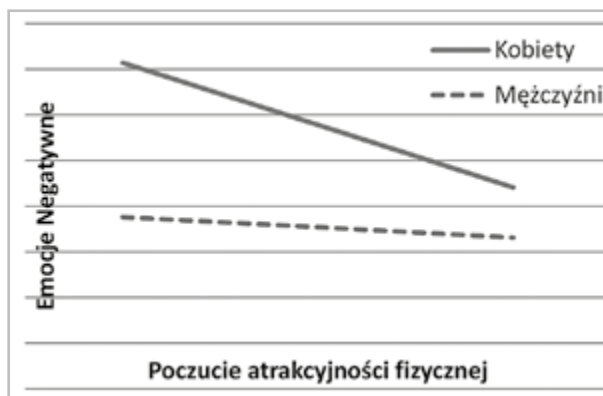
Wprowadzenie czynnika interakcyjnego poprawiło procent wyjaśnianej wariancji o 4%. Zależność ta była istotna w grupie kobiet ($b = -0,52$; $SE = 0,12$; $95\%CI[-0,76; -0,29]$). W grupie mężczyzn zależność ta nie była istotna ($b = -0,09$; $SE = 0,11$; $95\%CI[-0,31; 0,13]$).

Wykres 1. Związek między poczuciem atrakcyjności fizycznej a częstotliwością doświadczania smutku w zależności od płci

Źródło: opracowanie własne.

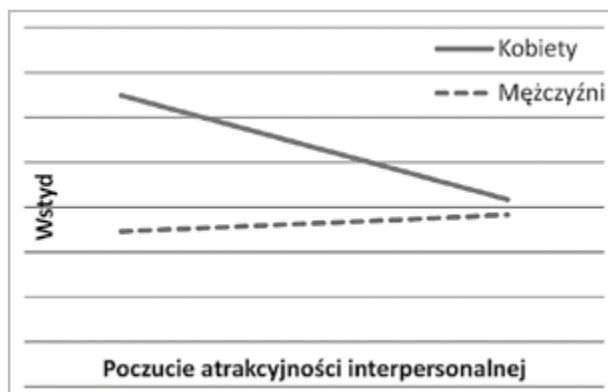
Kolejny istotny efekt interakcji wykazano w modelu analizującym związek poczucia atrakcyjności fizycznej z ogólnym wskaźnikiem emocji negatywnych (wykres 2) ($F(3,136) = 10,543$; $p < 0,001$; zmiana $R^2 = 0,03$). Zależność ta okazała się istotna w grupie kobiet ($b = -1,32$; $SE = 0,39$; $95\%CI[-2,09; -0,56]$), natomiast w grupie mężczyzn była nieistotna ($b = -0,22$; $SE = 0,35$; $95\%CI[-0,91; 0,48]$).

Wykres 2. Związek między poczuciem atrakcyjności fizycznej a częstotliwością doświadczania emocji negatywnych w zależności od płci

Źródło: opracowanie własne.

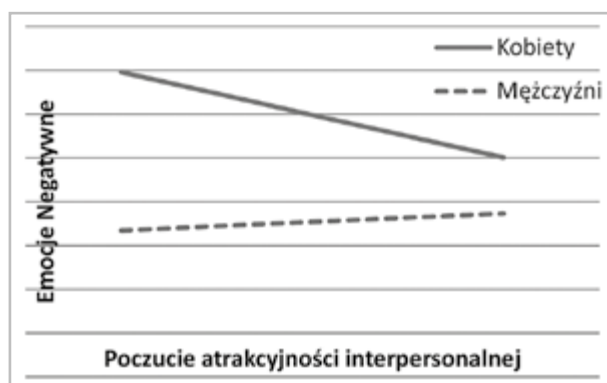
Istotny efekt interakcji wystąpił także w modelu analizującym związek poczucia atrakcyjności interpersonalnej z częstotliwością doświadczania wstydu (wykres 3) ($F(3,136) = 4,493$; $p < 0,01$; zmiana $R^2 = 0,03$). Zależność ta była istotna w grupie kobiet ($b = -0,31$; $SE = 0,12$; $95\%CI[-0,54; -0,08]$), zaś w grupie mężczyzn była nieistotna ($b = 0,05$; $SE=0,12$; $95\%CI[-0,19; 0,29]$).

Wykres 3. Związek między poczuciem atrakcyjności interpersonalnej a częstotliwością doświadczania wstydu w zależności od płci

Źródło: opracowanie własne.

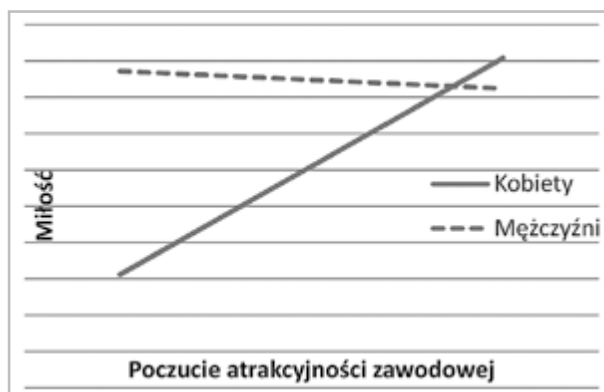
Efekt interakcji istotny był także w modelu uwzględniającym zależność między poczuciem atrakcyjności interpersonalnej a ogólnym wskaźnikiem emocji negatywnych (wykres 4) ($F(3,136) = 8,589$; $p < 0,001$; zmiana $R^2 = 0,03$). Zależność ta była istotna w grupie kobiet ($b = -1,04$; $SE = 0,40$; $95\%CI[-1,84; -0,24]$), a nieistotna w grupie mężczyzn ($b = 0,21$; $SE = 0,42$; $95\%CI[-0,63; 1,04]$).

Wykres 4. Związek między poczuciem atrakcyjności interpersonalnej a częstotliwością doświadczania emocji negatywnych w zależności od płci

Źródło: opracowanie własne.

Ostatni istotny efekt interakcji uzyskano w modelu uwzględniającym związek poczucia atrakcyjności zawodowej z częstotliwością doświadczania miłości (wykres 5) ($F(3,136) = 3,380$; $p < 0,05$; zmiana $R^2 = 0,03$). Zależność ta była istotna w grupie kobiet ($b = 0,34$; $SE = 0,12$; 95%CI[0,10; 0,59]), natomiast w grupie mężczyzn była nieistotna ($b = -0,03$; $SE = 0,12$; 95%CI [-0,27; 0,21]).

Wykres 5. Związek między poczuciem atrakcyjności zawodowej a częstotliwością doświadczania miłości w zależności od płci

Źródło: opracowanie własne.

Ponadto w trzech modelach efekt interakcji był istotny na poziomie tendencji statystycznej. Dotyczyły one związku: poczucia atrakcyjności interpersonalnej ze strachem, poczucia atrakcyjności zawodowej z ogólnym wskaźnikiem emocji pozytywnych oraz poczucia atrakcyjności zawodowej z satysfakcją z życia. W każdym przypadku relacja była istotna jedynie w grupie badanych kobiet.

Dyskusja wyników

W badaniu wykazano kilka istotnych różnic między starszymi kobietami a mężczyznami w zakresie poczucia atrakcyjności. Kobiety deklarowały niższe poczucie atrakcyjności partnerskiej i materialnej niż mężczyźni, a wyższe w zakresie sprawności intelektualnej. Wykazano także, że starsze kobiety w porównaniu ze starszymi mężczyznami deklarują wyższy poziom doświadczanych emocji negatywnych oraz niższy poziom emocji pozytywnych. Wyniki te zgodne są z wykazywaną w literaturze wyższą negatywną emocjonalnością kobiet (por. Costa i in. 2001, s. 326), również wśród osób starszych. Uzyskane rezultaty wskazują także na istotne różnice między aktualną a re-

trospektywną (w wieku 30 lat) oceną własnej atrakcyjności. Wyniki te sugerują, że osoby starsze – tak jak wskazują liczne prace poświęcone problematyce starzenia się (np. Finogenow 2013, s. 95–98, Straś-Romanowska 2000, s. 263–266) – mogą odbierać okres starości jako okres strat. Oceniając siebie w porównaniu do czasu wczesnej młodości, dostrzegają wiele negatywnych zmian.

W badaniu wykazano także wiele istotnych związków między poczuciem własnej atrakcyjności a poczuciem dobrostanu u osób starszych. Uzyskane rezultaty spójne są z wynikami innych badań prowadzonych na populacji osób młodych i w okresie średniej dorosłości (por. metaanaliza Langois i in. 2000, s. 401–408), które wskazują na szereg korzyści z wysokiego poczucia atrakcyjności. Wykazano też, że atrakcyjność wpływa na wyższe poczucie dobrostanu oraz niższy poziom depresji, nawet przy kontroli innych zmiennych demograficznych (Gupta i in. 2016, s. 1317). Uzyskane rezultaty pokazują jednak, że znaczenie dla psychologicznego dobrostanu ma nie tylko atrakcyjność fizyczna, ale także ocena innych aspektów swojej atrakcyjności.

Rezultaty analiz dotyczących poczucia własnej atrakcyjności warto odnieść do opisanego „podwójnego standardu starzenia się”, który podkreśla bardziej przychylnie postawy wobec starości u mężczyzn niż u kobiet, a także większą rolę atrakcyjności fizycznej dla kobiet (np. Calasanti 2005, s. 10; Chonody, Teater 2015, s. 113–114; Hatch 2005, s. 19; Narayan 2008, s. 783; Niewiedział 2014, s. 268; Sontag 1972, s. 29–38). Otrzymane rezultaty częściowo potwierdzają jego założenia. Nie udało się wprawdzie potwierdzić hipotezy o różnicach płciowych w zakresie poczucia fizycznej atrakcyjności. Jednak wyniki analiz moderacyjnych wskazują, że związek między poczuciem atrakcyjności fizycznej a poczuciem emocjonalnego dobrostanu jest istotny jedynie w grupie kobiet. Rezultaty te mogą sugerować, że – zgodnie z „podwójnym standardem starzenia się” – kobiety bardziej dotkliwie doświadczają zmian fizycznych zachodzących wraz z procesem starzenia się. Spójne są także z danymi prezentowanymi w literaturze, wskazującymi na doświadczanie przez starzejące się kobiety większego niż mężczyźni niepokoju dotyczącego zmian fizycznych (Chonody, Teater 2015, s. 117; Muise, Desmarais 2010, s. 130–135). Jednym z istotnych powodów mogą być naciski społeczne na utrzymanie fizycznej atrakcyjności przez starsze kobiety (Dziuban 2010, s. 143; Ebner i in. 2018, s. 9–15), krytyczna społeczna ocena zmian zachodzących wraz z wiekiem w sferze cielesności kobiety (Hatch 2005, s. 21–23), które wpisują się w odmienne traktowanie starzejących się kobiet i mężczyzn (Finogenow, w druku). Naciski te mogą utrudniać starzejącym się kobietom akceptację zmian fizycznych, która jest nieodzowna w budowaniu pozytywnej tożsamości w wieku podeszłym (por. Szarota, Łaszyn 2012, s. 86) i po-

zytywnym przeżywaniu starości. Wyższy poziom negatywnych emocji związany z utratą przez starzejące się kobiety atrakcyjności fizycznej może też wynikać z doświadczeń na wcześniejszych etapach życia, kiedy atrakcyjność fizyczna ułatwiała realizację innych celów. Młody wygląd kobiet wiąże się bowiem z wyższą oceną atrakcyjności seksualnej przez mężczyzn (por. Niewiedział 2014, s. 268). Atrakcyjność fizyczna sprzyja też nawiązywaniu satysfakcjonujących relacji społecznych (Langlois i in. 2000, s. 401–408). Osoby atrakcyjne zajmują również lepsze stanowiska pracy i otrzymują wyższe wynagrodzenie, a zależności te są istotnie silniejsze w grupie kobiet niż mężczyzn (Anýžová, Matějů 2018, s. 9–10). Obawa o utratę atrakcyjności fizycznej przez starsze kobiety może zatem wiązać się z obawą o utratę innych, związanych z nią przywilejów.

Negatywna społeczna ocena zmian fizycznych u starzejących się kobiet rodzi także poważny dylemat. Z jednej bowiem strony „płeć nie zanika z wiekiem” (Szarota, Łaszyn 2012, s. 85), z drugiej zaś atrakcyjność fizyczna jest ważnym elementem tożsamości kobiety (Niewiedział 2014, s. 264). Starzejące się kobiety muszą więc rozwiązać dylemat jak pozostać kobietą mimo istotnych zmian w zakresie tego ważnego elementu tożsamości – zmian społecznie ocenianych krytycznie.

Warto także zauważyć, że wyniki pozostałych analiz moderacji również wykazały istotne zależności jedynie w grupie kobiet. Znaczące efekty interakcyjne wystąpiły w przypadku poczucia atrakcyjności interpersonalnej i zawodowej. Rezultaty te sugerują, że również inne rodzaje atrakcyjności odgrywają ważniejszą rolę w pozytywnym starzeniu się kobiet niż mężczyzn.

Prezentowane badania nie są wolne od ograniczeń. Po pierwsze mają charakter korelacyjny, co uniemożliwia wnioskowanie o przyczynowo-skutkowym charakterze analizowanych związków. Ograniczeniem jest także grupa badawcza. W badaniu udział wzięły tylko osoby w okresie późnej dorosłości, w jednej z faz starości (60–74 lata) z województwa łódzkiego, co nie odzwierciedla całej populacji. Dlatego też w kolejnych badaniach warto uwzględnić także grupę osób młodszych, a także osób w kolejnych fazach starości, aby sprawdzić czy związek poczucia własnej atrakcyjności z poczuciem dobrostanu moderowany jest także przez wiek badanych. Mimo tych ograniczeń badania podejmują coraz bardziej aktualny problem „podwójnego standardu starzenia się”, odmiennych postaw wobec kobiet i mężczyzn, a także zróżnicowanej ze względu na płeć roli atrakcyjności. Wskazują na potrzebę uwzględniania moderującej roli płci w analizie związków między doświadczanymi zmianami związanymi ze starzeniem się a ich psychologicznymi konsekwencjami.

Literatura

- Anžžová Matějů, (2018), *Beauty still matters: The role of attractiveness in labour market outcomes*, „International Sociology”, nr 33, s. 269–291.
- Calasanti T., (2005), *Ageism, gravity, and gender: Experiences of ageing bodies*, „Generations”, nr 29, s. 8–12.
- Chonody J.M., Teater B., (2016), *Why do I dread looking old?: A test of social identity theory, terror management theory, and the double standard of aging*, „Journal of Women & Aging”, nr 28, s. 112–126.
- Costa P.T., Terracciano A., McCrae R.R., (2001), *Gender Differences in Personality Traits Across Cultures: Robust and Suprising Findings*, „Journal of Personality and Social Psychology”, nr 81, s. 322–331.
- Dziuban A., (2010), *Społeczny obraz starości i postrzeganie własnego ciała w procesie starzenia się. Przegląd piśmiennictwa*, „Gerontologia Polska”, nr 18, s. 140–147.
- Ebner N.C., Luedicke J., Voelkle M.C., Riediger M., Lin T., Lindenberger U., (2018), *An Adult Developmental Approach to Perceived Facial Attractiveness and Distinctiveness*, „Frontiers in Psychology”, nr 9, art. 561, s. 1–20.
- Finogenow M., (2013), *Rozwój w okresie późnej dorosłości – szanse i zagrożenia*, „Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Oeconomica, Pomyślne starzenie się uwarunkowania społeczne, przestrzenne i zdrowotne”, D. Kałuża-Kopias, P. Szukalski (red.), nr 297, s. 93–104.
- Finogenow M., (w druku), *Postawy wobec starzejących się kobiet i mężczyzn – różnice pokoleniowe*, [w:] *Starość w nurcie życia*, t. 2, Dubas E., Muszyński M. (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Finogenow M., Kaflik-Pieróg M., Strzelczyk D., (2016), *Postawy wobec starzenia się i osób starszych*, „Pedagogika Rodziny”, nr 6, s. 43–52.
- Grygiel P., Humenny G., Rębisz S., Świtaj P., Sikorska-Grygiel J., (2012), *Validating the Polish adaptation of the 11-item De Jong Gierveld Loneliness Scale*, „European Journal of Psychological Assessment”, nr 29, s. 1–11.
- Gupta N.D., Etcoff N.L., Jaeger M.M., (2016), *Beauty in Mind: The Effects of Physical Attractiveness on Psychological Well-Being and Distress*, „Journal of Happiness Studies”, nr 17(3), s. 1313–1325.
- GUS (2014), *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014–2015*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Hatch L.R., (2005), *Gender and ageism*, „Generations”, nr 29, s. 19–24.
- Hayes A.F., (2013), *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*, Guilford Press, New York.
- Juczyński Z., (2001), *Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia*, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa.
- Kite M.E., Stockdale G.D., Whitley B.E., Johnson B.T., (2005), *Attitudes toward younger and older adults: An update meta-analytic review*, „Journal of Social Issues”, nr 61, s. 241–266.
- Kwart D.G., Foulsham T., Kingstone A., (2012), *Age and beauty are in the eye of the beholder*, „Perception”, nr 41, s. 925–938.
- Langlois J., Kalakanis L., Rubenstein A., Larson A., Hallam M., Smoot M., (2000), *Maxims or myths of beauty?: A meta-analytic and theoretical review*, „Psychological Bulletin”, nr 126, s. 390–423.

- Mandal E., Zalewska K., (2010), *Psychiczna kobiecość i męskość, poczucie własnej atrakcyjności, style przywiązania, style radzenia sobie i strategie autoprezentacji u kobiet podejmujących próby samobójcze*, „Psychiatria Polska”, nr 44, s. 329–339.
- Muise A., Desmarais S., (2010), *Women’s perceptions and use of “anti-aging” products*, „Sex Roles”, nr 63, s. 126–137.
- Narayan Ch., (2008), *Is there a double standard of aging? Older men and women and ageism*, „Educational Gerontology”, nr 34, s. 782–787.
- Niewiedział D., (2014), *Już nie kobieta? Samoocena atrakcyjności ciała starzejących się wdów*, „Dyskursy Młodych Andragogów”, nr 15, s. 263–278.
- Plaut V.C., Adams G., Anderson S.L., (2009), *Does attractiveness buy happiness? It depends on where you’re from*, „Personal Relationships”, nr 16, s. 619–630.
- Sontag S., (1972), *The double standard of aging*, „Saturday Review”, nr 23, s. 29–38.
- Straś-Romanowska M. (2000), *Późna dorosłość. Wiek starzenia się*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.), PWN, Warszawa, s. 263–292.
- Szarota Z., Łaszyn J., (2012), *Autopercepcja dojrzałych kobiet*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 2, s. 83–101.
- Wojciszke B., Baryła W., (2005), *Skale do pomiaru nastroju i sześciu emocji*, „Czasopismo Psychologiczne”, nr 11, s. 31–47.